

อนิจจังคือความเที่ยงแท้

ต้นกำเนิดความเชื่อของความถูกต้องเพียงหนึ่งเดียว

ความรู้ทางด้านวิทยาการต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่มีการศึกษาถ่ายทอดกันในสถาบันการศึกษาที่เป็นทางการทุกแห่งทั่วโลก ล้วนแล้วแต่มีวิวัฒนาการจากแนวคิดที่ได้พัฒนามาจากตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากยุโรป โดยที่ยุโรปมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และได้รับอิทธิพลของความคิดของกรีกในยุคก่อนคริสตกาล ผสมผสานกับความคิดในคริสต์ศาสนาซึ่งมีรากความเชื่อถือสืบเนื่องมาจากศาสนายูดาห์ (Judaism) ซึ่งเชื่อในความเป็นหนึ่งเดียวของพระเจ้า อันเป็นศาสนาของชาวยิว (Jew) และหลังจากที่ศาสนาคริสต์ได้หยั่งรากลงในอาณาจักรโรม (Roman Empire) ก็ได้มีการผสมผสานความคิดสามกระแสเข้าด้วยกัน คือความคิดแบบกรีก ความคิดแบบยูดาห์-คริสเตียน และความคิดแบบโรมัน ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของวิชาการและความคิดแบบตะวันตก

เนื่องจากแนวความคิดแบบยูดาห์-คริสเตียน ได้มีการสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้จะมีการปฏิรูปทางศาสนาครั้งใหญ่เกิดขึ้นในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16 ซึ่งนำโดย มาร์ติน ลูเธอร์ (Martin Luther: ค.ศ. 1483-1546) และ จอห์น คาลวิน (John Calvin: ค.ศ. 1509-1564) พร้อมทั้งมีการปรับตัวของคำสอนในคริสต์ศาสนาอย่างต่อเนื่องทั้งนิกายโรมันคาทอลิก (Roman Catholicism) และโปรเตสแตนต์ (Protestantism) เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้ได้กับวิถีชีวิตของคนในแต่ละยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป โดยสืบทอดความคิดผ่านสถาบันศาสนาในประเทศตะวันตกอย่างไม่ขาดตอน จึงไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า ศาสตร์และวิทยาการต่าง ๆ จากตะวันตกในทุกสาขา ล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลจากความคิดยูดาห์-คริสเตียน ไม่มากก็น้อย

สิ่งหนึ่งที่เป็นจารีตประเพณีในคำสอนของยูดาห์-คริสเตียน ก็คือการมีสัจธรรมเพียงหนึ่งเดียว อันเป็นข้อความที่เชื่อถือได้ (valid message) สำหรับมนุษย์ (Nelson, 1991: 257) ด้วยเหตุนี้ในทุกศาสตร์หรือทุกสาขาวิชา มักจะมีความเชื่อร่วมกันว่า มีแนวทางหาความรู้หรือความเข้าใจที่ถูกต้องมีเพียงหนทางเดียวเท่านั้น ทั้งนี้เพราะเป็นการยากที่จะเข้าใจว่าศาสตร์แต่ละศาสตร์จะสามารถมีคำตอบที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถานะของมนุษย์พร้อมกันทีเดียวได้หลายคำตอบ

แต่เนื่องจากในศาสนาคริสต์เองก็ต้องยอมรับความจริงของลัทธิพหุนิยม (pluralism) จากการแยกตัวเป็นนิกายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กรศาสนาอย่างเป็นทางการถาวรในลักษณะที่เป็นสถาบัน ศาสตร์ทั้งหลายจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้พร้อมที่จะต้องยอมรับความคาดหวังในระยะยาวของการเกิดมีพหุนิยมทางสังคมและเศรษฐกิจ (social and economic pluralism) ซึ่งในปัจจุบันเรียกกันในหมู่นักวิชาการว่า “ยุคหลังความทันสมัย” (postmodern)

ความเชื่อในความก้าวหน้า “ความก้าวหน้า” และ “เหตุผล”

ความเชื่อในเรื่องความก้าวหน้า (progress) ซึ่งนักเศรษฐศาสตร์มักจะให้ความหมายว่า เป็นการเจริญเติบโตและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (economic growth and development) โรเบิร์ต นิสเบต (Nisbet, 1980: 182) อธิบายว่ารากของความคิดในเรื่องความก้าวหน้า มาจากศาสนาที่อธิบายว่ามนุษยชาติทั้งหมด จะต้องมีความก้าวหน้าแต่ละขั้นตามลำดับจากอดีตที่ห่างไกลและล้าหลังไปสู่อนาคตข้างหน้าที่มีความเจริญรุ่งเรือง เนื่องจากเป็นความปรารถนาของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ในยุคที่เรียกว่าเป็นยุคของการเบิกบานทางปัญญา (Enlightenment ในยุโรประหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 18 และ 19) ความเชื่อดังกล่าวถูกเปลี่ยนให้เป็นความเชื่อใหม่ว่า พระเจ้าก็คือความเจริญก้าวหน้า ดังนั้น ความเจริญก้าวหน้าจึงกลายเป็นพระเจ้าองค์ใหม่ ซึ่งมีนักวิชาการและปัญญาชนเป็นผู้แพร่คำสอนนี้แทนศาสนสวาก แต่ความเชื่อดังกล่าวเริ่มสั่นคลอนในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 เมื่อความก้าวหน้าที่เคยส่งผลให้มนุษยชาติมีความสะดวกสบายมากขึ้นกว่าที่เคยได้รับ ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ กลับพบว่าความสะดวกสบายเหล่านั้นคือความน่าเบื่อหน่าย ซึ่งมีผลกระทบต่อความไม่ยินดียินร้ายต่อคุณค่าตามปกติ ความคิดสร้างสรรค์ เสรีภาพ และความรับผิดชอบ จะมีผลในที่สุดให้เกิดการละสรีทธาในความก้าวหน้าดังกล่าว (Nisbet, 1980: 331-52)

ในขณะที่เดียวกันความเชื่อในเหตุผลของมนุษย์ก็มีปัญหาเช่นกัน เพราะประเทศเยอรมันในทศวรรษ 1930 และ 1940 อันเป็นประเทศที่มีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์สูงสุด และมีส่วนสำคัญในการพัฒนาวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์กายภาพ ปรัชญา และดนตรี เป็นประเทศที่ทำให้กำเนิดการปฏิรูปโปรแตสแตนต์และติดตามมาด้วยสงครามศาสนา 30 ปีต่อมาในยุโรปเมื่อสี่ศตวรรษก่อนหน้านั้น ไม่น่าเชื่อว่าในโลกยุคใหม่ที่มีเหตุผลของศตวรรษที่ 20 ที่มีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และทางเศรษฐกิจ จะเกิดมีความเคียดแค้น ความโหดร้าย และการทำลายแบบการล้างเผ่าพันธุ์ของชาวยิว (Holocaust) เกิดขึ้นได้ อันเนื่องมาจากลัทธิดาร์วินที่เน้นเชื้อชาติ (racial Darwinism) ซึ่งได้กลายมาเป็นลัทธิความเชื่อของรัฐเยอรมันภายใต้การนำของพรรคนาซี (Nazi) (Proctor, 1988)

ความรุนแรงโหดร้ายในยุคใกล้เคียงกันนั้น ก็คือการที่สหรัฐอเมริกาตัดสินใจทิ้งระเบิดปรมาณูที่เมืองฮิโรชิมา เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 1945 และเมืองนางาซากิ ประเทศญี่ปุ่น ในเวลาใกล้เคียงกันต่อมา สร้างแรงสั่นสะเทือนต่อความเชื่อในการมีเหตุผลของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง

จากสถานะการณ์ที่มีผลต่อความสั่นคลอนความเชื่อเหล่านี้ เริ่มส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดจากที่เคยเชื่อแต่เดิมหลายประการ เช่นในปี 1961 นักทฤษฎีลัทธิมาร์กซิสต์ในสหภาพโซเวียต ที่เคยมีความเชื่อว่าการปฏิวัติเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการได้มาซึ่งชัยชนะของชนชั้นแรงงาน ก็เปลี่ยนมาสู่ความเชื่อใหม่ที่เรียกว่า “การอยู่ร่วมกันโดยสันติ” ซึ่งเท่ากับเปลี่ยนความเชื่อในความเป็นดาร์วินแต่เดิม ที่ว่ากรรมกรเท่านั้นที่จะเป็นผู้ได้รับชัยชนะในที่สุด (Nelson, 1990: 259-60) ขณะที่ อิริค ฟรอมม์ (Fromm, 1956: 7) ก็เริ่มเปลี่ยนความเชื่อที่เคยเผยแพร่โดย ชิกมุนด์ ฟรอยด์ ที่ว่าวิวัฒนาการของโลกเป็นผลมาจากพลังขับเคลื่อนทางเพศ ซึ่งนำไปสู่การแข่งขันอย่างเอา

เป็นเอาตาย อันเป็นการขยายความจากทฤษฎีของดาร์วินที่เน้นการอยู่รอดของฝ่ายที่แข็งแรงกว่า มาเป็นโลกของ “ความรัก” ซึ่งเป็น “คำตอบของปัญหาการอยู่รอดของมนุษย์ชาติ”

นอกจากนั้น ไมเคิล แฮริงตัน (Harrington, 1973: 65) ยังให้คำอธิบายว่าตัวของ มาร์กซ์ (Marx) นั้นเป็นผู้รักสันติภาพ และมีจิตใจเป็นนักมนุษยนิยมสูง ซึ่งมีความพยายามจะช่วยให้สังคมเปลี่ยนเป็น “สังคมนิยมประชาธิปไตย” อีกทั้งมีความพยายามที่จะตีความ ฟรอยด์ และ มาร์กซ์ ใหม่ ซึ่งอาจจะเรียกว่าลัทธิ ฟรอยด์-มาร์กซ์ ว่า “เมื่อปล่อยให้มนุษย์พ้นจากการถูกบีบคั้น ทางเพศและเศรษฐกิจ จะมีความรักและความเอื้ออาทรให้แกกัน ซึ่งเป็นการสร้างหลักประกันให้กับ สังคมนิยมประชาธิปไตย (Manuel and Maue, 1979: 788, 793-94)

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นยุคที่เสรีภาพของมนุษย์และการแสดงออกส่วนบุคคลได้รับการกล่าวถึงมากขึ้น ซึ่งก็เป็นการสอดคล้องกับบริบทของสังคมตะวันตกหลังจากที่ได้ ผ่านยุคของสงครามที่มีการทำลายล้าง มาสู่ยุคความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจที่ให้ความสะดวกสบาย แต่ไม่ได้สร้างแก่นสารที่แท้จริงให้แก่ชีวิต เสรีภาพของมนุษย์จึงได้รับการเชิดชูโดย มาร์กซิสต์ ใหม่ ส่วนเสรีภาพในการแสดงออกส่วนบุคคลก็ได้รับการเชิดชูโดย ฟรอยเดียน ใหม่ รวมทั้งการปลดปล่อยจากการคุกคามโดยรัฐ ตามแนวคิด สเปนเซอร์เรียน ใหม่ ทั้งหมดนี้มีผลต่อแนวคิดเสรีนิยมที่เกิดขึ้นในปลายศตวรรษที่ 20 เป็นการตระหนักถึงภัยอันเกิดจากการใช้อำนาจเกินขอบเขต อย่างไรก็ตาม ถ้าหากอธิบายแนวโน้มใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายของศตวรรษที่ 20 ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็น การปรากฏตัวของยุคหลังทันสมัย (postmodern) นั้นน่าจะเรียกว่าการยอมรับลัทธิพหุนิยม (pluralism) มากขึ้น ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือยอมรับความไม่แน่นอนของเหตุผลที่เคยเชื่อแต่เดิม หรือยอมรับความแตกต่างหลากหลายมากขึ้นกว่าเดิม แทนที่เคยเชื่อความมีเอกภาพ (uniformity) เหมือนที่เคยเป็นมา

ความสั่นคลอนของความเชื่อดนิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์

ยุคพหุนิยมใหม่เริ่มต้นด้วยความสั่นคลอนในความเชื่อของความรู้ที่มีอยู่เดิม ถึงแม้ว่าจะเป็นวิชาที่มีพื้นฐานของความคิด ที่มีการสร้างสมความรู้อย่างมั่นคงในแต่ละชั้นละตอน ไม่ว่าจะ เป็นวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ธรรมชาติแขนงต่าง ๆ ก็เริ่มประสบปัญหาวิกฤติศรัทธาใน แต่ละวิชานั้น ทำให้จำเป็นจะต้องพิจารณาประเด็นของความหลากหลายหรือ พหุนิยมมาเป็น ประเด็นหลักในการพิจารณา

ในวิชาคณิตศาสตร์ ศาสตราจารย์ มอร์ริส ไคลน์ ซึ่งเป็นนักคณิตศาสตร์และ ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์คณิตศาสตร์ในระดับแนวหน้า (Kline, 1980: 326-331) ได้กล่าวว่า “คณิตศาสตร์นั้นก็คือกิจกรรมของมนุษย์... ซึ่งมีจุดอ่อนและข้อผิดพลาดของมนุษย์” ได้มีการพิสูจน์แล้วว่านักคณิตศาสตร์ไม่สามารถกำหนดพื้นฐานของเหตุผลได้อย่างมั่นคงในวิชาของตนเอง โดยที่ ในปี 1931 เคิต กอดเดล (Kurt Godel) ได้สร้างความสั่นสะเทือนให้โลกคณิตศาสตร์โดยพิสูจน์ว่า ไม่สามารถสาธิตสภาพความสอดคล้องของระบบคณิตศาสตร์ที่สำคัญ ภายใต้หลักตรรกที่สามารถ ยอมรับอย่างกว้างได้ “รูปแบบที่เป็นทางการ หรือ ตรรกะ เป็นคณิตศาสตร์เพียงบางส่วน เป็นเรื่อง

ไม่จริง หรือแม้กระทั่งเป็นนิยายปรัมปรา ถึงแม้ว่าจะมีส่วนของเหตุผล คณิตศาสตร์มีช่วยให้เกิดความกระจ่างได้มากนัก การวิเคราะห์สิ่งที่เห็นได้ชัด กลับเกิดเป็นความยุ่งยากซับซ้อนเป็นปัญหาไม่รู้จบ” ไคลน์กล่าวต่อไปว่า “วิชาคณิตศาสตร์เป็นความพยายามอย่างมากที่เด่นชัดที่จะทำให้ความคิดของคนให้ชัดและมีประสิทธิภาพ ซึ่งเท่ากับเป็นการวัดความสามารถของความคิดของมนุษย์ แต่ถ้าหากคณิตศาสตร์ยังไม่สามารถพัฒนาความคิดของมนุษย์ให้มีเหตุผลได้ ก็คงไม่สามารถอธิบายได้ว่าโลกนั้นมีเหตุมีผล” บางทีน่าจะตั้งคำถามต่อไปว่าโลกดำเนินไปตามตรรกะของคณิตศาสตร์หรือไม่ ซึ่งคิดขึ้นมาจากหลักการของเหตุผล หรือในความเป็นจริงของคณิตศาสตร์และโลกด้วยในระดับที่ลึกนั้น จะต้องยอมรับเอาประสบการณ์และความเชื่อเข้าไว้ด้วย

วิกฤติศรทราในวิชาคณิตศาสตร์ได้เกิดขึ้นก่อนหน้านี้อแล้ว โดย ไคลน์ ได้อำนาจงานของ เฮอร์มานน์ วิล (Hermann Weyl) ในปี 1946 ที่บอกว่า “วิกฤติดังกล่าวเกิดขึ้นเกือบ 50 ปีแล้ว ถึงแม้จะไม่มีอันตรายต่อการทำงานประจำวัน แต่อย่างน้อยก็ต้องมีผลทำให้ข้าพเจ้าหันมาสนใจในส่วนที่มีความ “ปลอดภัย” มากกว่า ที่จะทำวิจัย” ปัญหาเช่นนี้เป็นจริงสำหรับวิชาวิทยาศาสตร์กายภาพ (physics) ด้วย กฎทางวิทยาศาสตร์กายภาพก็ไม่แน่นอนพอที่จะกำหนดเหตุการณ์ทุกอย่างในลักษณะเป็นจริงในทุกกรณีได้ โดยที่ในความเป็นจริง กฎเหล่านี้เพียงแต่แสดงถึงกลุ่มของความเป็นไปได้เท่านั้น เหตุนี้นักวิทยาศาสตร์หลายคนจึงเลือกที่จะเตือน สาธารณชนให้ตระหนักถึงข้อสรุปโดยทั่วไปว่าอาจจะมผลเสีย อย่างเช่นกรณีของ โรเบิร์ต ออปเพนไฮม์เมอร์ เขียนเกี่ยวกับกลศาสตร์ควอนตัม (quantum mechanics) เอาไว้ว่า (Oppenheimer, 1953: 40-41)

สิ่งที่ดูเหมือนจะเป็นคำถามที่ง่ายที่สุด ซึ่งเรามักจะตอบว่าไม่ หรือคำตอบที่ดูเหมือนกับจะเป็นตัวอย่างของแบบคำถามคำตอบ แทนที่จะตอบรับแบบตรงไปตรงมาตามแบบของวิทยาศาสตร์กายภาพ ตัวอย่างเช่น ถ้าเราถามว่าตำแหน่งของอิเล็กตรอนคงเดิมหรือไม่ คำตอบคือ “ไม่” แต่ถ้าถามว่าตำแหน่งของอิเล็กตรอนเปลี่ยนไปตามกาลเวลาหรือไม่ คำตอบคือ “ไม่” ถ้าถามว่าอิเล็กตรอนอยู่กับที่หรือไม่ คำตอบคือ “ไม่” ถ้าถามว่าอิเล็กตรอนเคลื่อนที่หรือไม่ คำตอบคือ “ไม่” คำตอบเหล่านี้ไม่ใช่คำตอบที่เราคุ้นกันในยุคของวิทยาศาสตร์ในศตวรรษที่ 17 และ 18

โลกของกลศาสตร์ควอนตัมดังกล่าวคือโลกที่ไม่ใช่สามัญสำนึก โลกในอดีตซึ่งเคยเป็นโลกที่มีกฎแน่นอนตายตัวของการทำงานอย่างมีเหตุผลของธรรมชาติจะต้องถูกโยนทิ้งไป ดังนั้น หลายอย่างที่ดูเหมือนจะมีกฎธรรมชาติอธิบายอยู่นั้น ความจริงเกิดจากประสบการณ์ และเป็นเพียงบางส่วน ของประสบการณ์ ที่เกิดจากสามารถทำการสำรวจตรวจสอบได้ กฎเกณฑ์ที่เกิดจากความคิดในลักษณะนี้ ปัจจุบันไม่สามารถนำมาใช้ได้แล้ว

นีล บอห์ร (Bohr, 1958 : 59) ซึ่งเป็นนักฟิสิกส์ในศตวรรษที่ยี่สิบ ได้กล่าวเตือนคนทั่วไปว่า “สถานการณ์พิเศษของวิชาฟิสิกส์ควอนตัมที่เหนือกว่าสิ่งใด... คือข้อมูลเกี่ยวกับอะตอมนั้น ไม่สามารถเข้าใจด้วยวิธีการความคิดเชิงกลไกของธรรมชาติตามปกติ ทั้งนี้เนื่องจากความจริงที่ว่า ภายใต้การทดลองและเหมือนกันเพียงครั้งเดียว โดยทั่วไปจะเป็นเสมือนหนึ่งว่าสิ่งที่เกิดขึ้นอาจจะมีรูปแบบได้หลากหลาย ทำให้ก่อให้เกิดข้อจำกัดในคำอธิบายที่เน้นผลชัดเจน

ตายตัว” ในปี 1931 โรเบิร์ต มิลลิแกน นักฟิสิกส์ ชาวสหรัฐอเมริกา ผู้ได้รับรางวัลโนเบล ในภายหลัง เขียนเกี่ยวกับ อะตอม ไว้ว่า (Millikan, 1931 : 46-47) “อะตอม เป็นสิ่งที่มีองค์ประกอบที่น่าพิศวงที่สุด เนื่องจากมีคุณลักษณะหลายอย่างเกี่ยวเนื่องกัน มีหน้าที่และคุณสมบัติเด่นหลายประการ เช่น คุณสมบัติด้านพลังงาน การแผ่รังสี การส่งคลื่น และยังทำหน้าที่ลึกลับอีกหลายอย่างเหมือนสิ่งที่เคยเรียกกันว่า ‘จิต’ ด้วย เหตุนี้ วลีที่เคยกล่าวว่า ทั้งหมดคือสสาร และทั้งหมดคือจิต กลายเป็นคำกล่าวที่ไม่มีความหมายอะไร”

ในต้นศตวรรษนี้ ไอสไตน์ ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า ข้อสรุปของ ฟิสิกส์แบบนิวตันนั้น เป็นเพียงกรณีเฉพาะกรณีเดียวซึ่งขึ้นอยู่กับ ความเร็ว และทิศทางสัมพัทธ์ของสิ่งที่ศึกษา การค้นพบของ ไอสไตน์ที่ว่า สสารและพลังงานยังสามารถเปลี่ยนกลับไปมาได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับเคลื่อนตัวสัมพัทธ์ ก็เป็นการล้มล้างความเข้าใจโลกในลักษณะที่เป็นกลไกตามที่นิวตันค้นพบ กฎสัมพันธภาพทางฟิสิกส์ กลศาสตร์ควอนตัม ได้ช่วยให้โลกมีความเข้าใจใหม่ว่า “เกือบจะไม่มีอะไรเหลืออยู่เลยที่อธิบายได้โดยฟิสิกส์ อย่างที่เคยเข้าใจกัน” ลักษณะดังกล่าว เคยเป็น ‘พื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ ที่ยุควัตถุนิยมแห่งศตวรรษที่ 19 ใช้สนับสนุน’ ผลก็คือ ความหมายของ ‘ลัทธิกำหนดตายตัวและธรรมชาตินิยม’ จะต้องเปิดออกสู่กรอบความคิดที่กว้างขึ้นมากกว่าที่เคยมีอยู่ในยุคศตวรรษที่ 19 (Bewkes, 1963 :629-30)

ถ้าหากความเป็นจริงทางคณิตศาสตร์ สามารถให้คำจำกัดความได้เฉพาะเจาะจงเฉพาะในหมู่นักคณิตศาสตร์ที่จะยอมรับว่าเป็นความจริงได้ วิชาคณิตศาสตร์ก็จะกลายเป็นวัฒนธรรมของคณิตศาสตร์ และเช่นเดียวกับวิชาฟิสิกส์ในอดีตก็จะมีสถานภาพของการ ‘ไม่มีเหตุผล’ ด้วยมาตรฐานของวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน ลักษณะดังกล่าวทั้ง คณิตศาสตร์และฟิสิกส์ จะต้องได้รับการตัดสินด้วยมาตรฐานของการปฏิบัติจริง นั่นคือ สามารถพยากรณ์ได้ถูกต้อง หรือใช้งานได้จริงหรือไม่ เนื่องจากเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า การให้ความหมายของกฎทางฟิสิกส์นั้น กระทำในหมู่นักวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีพฤติกรรมเหมือนชายหญิงโดยปกติ นั่นก็คือ มีการสร้างวัฒนธรรมในระเบียบวิธีคิดในสาขาวิชาของตนเองขึ้นมา ความจริงในทางฟิสิกส์จึงไม่ควรจะถูกกำหนดโดยกรอบความคิดทางวิทยาศาสตร์แต่เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป ซึ่งในที่สุดกลุ่มคนเหล่านี้จะสามารถดำรงสถานภาพทางสังคม ในฐานะผู้นำความคิดทางด้านวิทยาศาสตร์ต่อไปได้ จะต้องทำให้สังคมทั้งหมดได้รับผลในทางปฏิบัติอย่างที่ได้สัญญาไว้ (Nelson, 1991 : 246)

ด้วยเหตุนี้ เวินเนอร์ ไฮเซนเบิร์ก ในฐานะที่เป็นผู้หนึ่งที่ก่อตั้งวิชา กลศาสตร์ควอนตัมในยุคใหม่ ได้กล่าวว่า (Heisenberg, 1958 : 201-02) “ทุกครั้งที่เราเข้าไปสู่สิ่งที่ไม่รู้จากสิ่งที่รู้แล้ว เราอาจจะตั้งความหวังว่าจะเข้าใจ แต่ขณะเดียวกัน เราจะต้องเรียนรู้ไปพร้อมกัน ของความหมายใหม่ของคำว่า ‘เข้าใจ’ เรารู้ดีว่า ความเข้าใจใดๆ ที่สุดท้ายจะต้องขึ้นอยู่กับภาษาธรรมชาติ เพราะที่นั่นเท่านั้นที่เราจะแน่ใจได้ว่าสัมผัสกับความเป็นจริง ดังนั้นเราจะต้องตระหนักถึงข้อวิพากษ์ใดๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับภาษาธรรมชาตินี้ และแก่นความหมายที่จำเป็นของคำนี้ ด้วยวิธีการเช่นนี้ ฟิสิกส์สมัยใหม่ อาจจะเปิดประตูไปสู่ทัศนะที่กว้างขวางกว่าเดิมที่เกี่ยวกับ จิตมนุษย์ และ

ความเป็นจริง”

ทั้งนี้เพราะความไม่แน่นอนทั้งหลายทางคณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ อาจจะต้องอยู่บนพื้นฐานที่มีอยู่ก่อนที่จะมีความพยายามในการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ ที่มีความเชื่อว่า การรู้ความจริงนั้นเกิดจากจินตนาการของมนุษย์เองเป็นปฐม (Bernstein, 1978 :128) ด้วยเหตุนี้ อาจกล่าวได้ว่า วิทยาศาสตร์มีสถานภาพเป็นเพียงภาษาพิเศษภาษาหนึ่ง และมีสถานภาพเป็นวัฒนธรรม และสังคมวิทยาของวัฒนธรรมนี้ได้รับการให้ความสำคัญมากกว่าที่ควรจะได้รับ ลักษณะดังกล่าวนำไปสู่ความพยายามในการศึกษาประวัติศาสตร์ของวิทยาศาสตร์ และ โทมัส คูห์น (Kuhn, 1962) ก็ได้พบว่าการค้นพบใหม่ๆ ทางวิทยาศาสตร์นั้นมักจะมีลักษณะไม่ต่อเนื่อง ส่วนใหญ่จะเกิดจากการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ และสาเหตุของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์เหล่านี้ มีผลมาจากลักษณะพฤติกรรมที่สลับซับซ้อนภายในตัวของวัฒนธรรมทางวิทยาศาสตร์นั่นเอง

ในเมื่อไม่สามารถมั่นใจในวิทยาศาสตร์ รวมทั้งพื้นฐานของความมีเหตุผลในวิชาการดังกล่าว ความหวังของยุคใหม่ที่จะค้นหาคำอธิบายที่เชื่อถือได้เพียงคำอธิบายเดียว พร้อมทั้งกับความสอดคล้องภายในด้วยที่เกี่ยวกับลักษณะของมนุษย์นั้น น่าจะเป็นความคาดหวังที่เลือนลอย ดังนั้นความจริงในทุกๆ เรื่อง ไม่เฉพาะในวิชาฟิสิกส์ แต่ในทุกๆ ด้านเกี่ยวกับชีวิต อาจจะต้องเป็นเรื่องการปฏิบัติของสังคม ดังนั้นจึงไม่มีเพียงปรัชญาเดียวเกี่ยวกับชีวิต หรือการตีความทางประวัติศาสตร์ และไม่มีเทววิทยาเดียวที่จะอ้างความเหนือชั้นกว่าเทววิทยาอื่นๆ (Nelson, 1991 : 267)

ความสั่นคลอนทางปรัชญาและศาสนา

ทางสาขาวิชาปรัชญาก็เริ่มมีความคิดเห็นในทางที่ไม่มีการนำตรรกะมาพัฒนาเป็นความคิด ในลักษณะที่จะนำไปสู่กฎเกณฑ์ตายตัว ริชาร์ด รอร์ตี เขียนอธิบายความหมายของปรัชญาเอาไว้ว่า “ถ้าจะกล่าวให้ถูกต้องแล้ว คือ ปฏิบัติการถกเถียงระหว่างผู้ร่วมสนทนา ที่มีข้อมูลโดยที่ไม่มีโครงสร้าง หรือกติกา กำหนดไว้แต่แรก” ความหมายของปรัชญาที่น่าจะยอมรับกันโดยทั่วไป “คือความสัมพันธ์ระหว่าง การแลกเปลี่ยนแนวความคิดต่างๆ ในการที่จะทำให้การพูดคุยดำเนินไปได้ โดยไม่จำเป็นจะต้องจำกัดเฉพาะประเด็นทางวิชา ที่จะรวมผู้สนทนาเอาไว้ด้วยกัน แต่มีความหวังว่าข้อตกลงร่วมกันอาจจะทำได้ トラบไตที่การสนทนานั้นยังคงดำเนินไป” ดังนั้น สิ่งที่จะคาดหวังได้จากปรัชญาในลักษณะเช่นนี้ก็คือ ความคิดเห็นที่มีพิสัยค่อนข้างจะกว้าง (Rorty, 1979 : 318)

ความคิดลักษณะนี้อาจจะเรียกได้ว่า พหุนิยมแบบค่อยเป็นค่อยไปและวิวัฒนาการ (incremental and evolutionary pluralism) ซึ่งค่อนข้างจะไม่เห็นด้วยกับวิธีการเสนอความเห็นที่เหนือกว่า ที่อยู่บนพื้นฐานของการอ้างอิงระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ สำหรับ รอร์ตี ปรัชญาดังกล่าวจะมีความชอบธรรมเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับผลทางปฏิบัติของสังคม (social practice) (Rorty, 1979 :170) ปรัชญาในลักษณะเช่นนี้ มีผลสุดท้ายออกมาเหมือนเช่นคณิตศาสตร์ และ

วิทยาศาสตร์ ที่ไม่สามารถได้รับผลจากความพยายามโดยการใช้เหตุผลแต่เพียงอย่างเดียว

ศาสตราจารย์ โรเบิร์ต โนซิค จากมหาวิทยาลัย ฮาร์วาร์ด ก็มีข้อสรุปในลักษณะที่ใกล้เคียงกันนี้ “ปรัชญา ก็เป็นศิลปะอย่างหนึ่ง ดังนั้นจึงไม่สามารถเสนอความจริงที่สัมบูรณ์ (absolute truth) ได้เช่นเดียวกับศิลปะทั้งหลาย นักปรัชญาหลายคนฝันว่าจะทำให้วิชาปรัชญาก้าวไปบนวิถีทางที่มั่นคงทางวิทยาศาสตร์ แต่คงไม่ใช่ความฝันของข้าพเจ้า เราได้ปล่อยให้เหตุการณ์ในลักษณะนี้เกิดขึ้นมานานแล้ว คือ พยายามที่จะให้ได้ผลเกินความคาดหมาย ในขณะที่ได้ผลที่เกิดขึ้นจริงมีเพียงเล็กน้อย จึงควรที่จะหยุดทำอย่างนั้นได้แล้ว” (Nozick, 1981 : 23) นักปรัชญาที่ โนซิค ให้ความสนใจ ไม่ใช่ผู้ที่ทำหน้าที่สรุปความเห็น แต่เป็นผู้ที่ชี้ให้เห็นสภาพความไม่สอดคล้องหรืออาจจะเป็นลักษณะขัดแย้ง ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะที่ไม่น่าจะเป็น หรือความไม่สอดคล้องของการอภิปรายที่อ้างว่าใช้เหตุผล ควรจะถือว่าเป็นความสนุกของการเล่นที่ไม่ควรพลาดโอกาส โนซิค เรียกแนวความคิดของเขาเองว่า เป็นปรัชญาพหุนิยม (philosophical pluralism) อันเป็นปฏิกิริยาตอบโต้กับปรัชญาอำนาจนิยม (coercive philosophy) ซึ่งมักจะกล่าวอ้างว่า มีเพียงสังขปรัชญาเพียงหนึ่งเดียว และมีคำตอบสุดท้ายเพียงคำตอบเดียว ที่อาจจะกล่าวได้ว่า ‘มีเหตุผล’ (Nozick, 1981 :21)

นอกจากในวงวิชาการปรัชญาแล้ว ความคิดพหุนิยมก็ได้เข้าไปแพร่หลายในหมู่นักศึกษาค้นคว้าด้านศาสนา ปีเตอร์ เบอร์กอร์ ซึ่งเป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียงทางด้านสังคมวิทยาทางศาสนา ได้แสดงทัศนะเอาไว้ว่า “ศาสนาชุดต่างๆ มีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ ทุกๆ สังคมจะต้องจัดให้สมาชิกได้มี ‘ความรู้’ อย่างมีเป้าประสงค์ การมีส่วนร่วมในสังคม ก็คือการมีส่วนร่วมได้รับ ‘ความรู้’ ดังกล่าว ถ้าจะอธิบายแบบนี้กับมานุษยวิทยา ก็คือ มนุษย์ พยายามค้นคว้าหาความหมายที่เป็นเสมือนพลังของสัญชาติญาณ ทุกคนเกิดมาเพื่อหากฎเกณฑ์ที่มีความหมาย จากสิ่งที่เป็นจริง ถ้าหากความเชื่อดังกล่าวไม่บรรลุผล อันตรายอย่างร้ายแรงจากการหมดความหมายในชีวิตเหมือนเผชิญกับฝันร้ายอย่างรุนแรงจะเกิดขึ้น ซึ่งจะมีผลทำให้บุคคลนั้นๆ จะต้องจมอยู่กับโลกอันสับสนไร้ระเบียบ ไร้ความหมาย หรือบ้าคลั่ง เหมือนเซลล์มะเร็งร้ายที่เข้าไปฝังตัวในช่วงที่นำกลัวและไร้ความหมาย” (Berger, 1969 : 21-22)

เบอร์กอร์ มีความเห็นว่า คงไม่มีศาสนาใดศาสนาเดียวที่จะได้รับการยอมรับนับถือจากทุกคนในโลก ในโลกของเทววิทยาพหุนิยม (theological pluralism) แต่ละสังคมจะต้องสร้างกรอบทางศาสนาของตนเอง ดังนั้นในแต่ละสังคม จะมีรูปแบบเป็นของตนเอง ซึ่งขึ้นอยู่กับกาลและเทศะโดยเปรียบเทียบ (relative in time and space) ซึ่งอาจได้รับการลดทอนมาจากลักษณะเฉพาะบางประการของ ‘ธรรมชาติของมนุษย์’ (Berger, 1969 :7) เบอร์กอร์ ตระหนักดีว่า คำกล่าวเหล่านี้ย่อมมีผลกระทบอย่างสำคัญต่อศาสนาที่อ้างว่า มีความเป็นเอกภาพและสัมบูรณ์ (uniqueness and absoluteness) ซึ่งมีผลจะทำให้ศาสนาดังกล่าวจะต้องเผชิญกับข้อเท็จจริงในศตวรรษที่ 20 และ 21 ที่สำคัญ นั่นคือ จะต้องมีการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของความต้องการที่มีอยู่อย่างหลากหลาย หรือจะจำกัดตัวเองอยู่ในโครงสร้างทางสังคมวิทยาของ

ศาสนาโดยเฉพาะ ที่ยังคงสามารถรักษา หรือสร้างคำสอน เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ที่เคยมี โดยไม่ต้องสนใจว่าจะเกิดอะไรขึ้น (Berger, 1969 : 138, 153)

อิทธิพลของแนวความคิดเสรีนิยมและพหุนิยม ที่เริ่มปรากฏตัวเด่นชัดในช่วงสุดท้ายของศตวรรษที่ 20 เหล่านี้ นอกจากในวิชาคณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ ปรมาณู และศาสนา แล้ว ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าคงมิได้หยุดอยู่เพียงเท่านั้น แต่จะมีผลกระทบต่อไปถึงกิจกรรมทางการเมือง และเศรษฐกิจ ของผู้คนในอนาคต ถึงแม้ว่าในขณะนี้ ผลกระทบดังกล่าวยังไม่ชัด แต่อย่างน้อยก็มีนักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกร่วมสมัยหลายคน ได้เริ่มพยายามออกแบบการเมืองและเศรษฐกิจของโลกในยุคหลังความทันสมัย ถึงแม้ว่าพวกเขาเหล่านั้นจะไม่ได้รับการยอมรับจากนักเศรษฐศาสตร์อาชีพกระแสหลักในขณะนี้เท่าไรนักก็ตามที่

ความสัมพันธ์ในวิชาบริหารรัฐกิจ

เช่นเดียวกับกรณีของ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ปรมาณู และศาสนา ความเชื่อในเรื่องความมีเหตุผลในวิชาบริหารรัฐกิจก็ถูกทำลาย ทั้งนี้เพราะตัวแบบของการบริหารรัฐกิจอย่างมีเหตุผล (rational administrative model) นั้น ถือได้ว่าเป็นเสาหลักของทฤษฎีก้าวหน้าของการปกครอง (progressive theory of government) ตามคัมภีร์ของฝ่ายก้าวหน้า การตัดสินใจของรัฐบาล ถือว่าเป็นการดำเนินไปตามขั้นตอนของตรรกะและเหตุผล ทั้งนี้เพราะ ในที่สุดผู้มีหน้าที่ในการตัดสินใจ จะเลือกแนวทางการดำเนินนโยบาย หรือ องค์ประกอบของหลายนโยบาย ในลักษณะที่ก่อให้เกิดคุณค่า หรือมูลค่าสูงสุด หรือมีฉันทันทีหวังว่าจะได้รับสัมฤทธิ์ผล ในระดับที่สามารถยอมรับกันได้ทั่วไป

แนวความคิดในลักษณะนี้ก็ยืมความคิดมาจาก วิธีวิทยาวางแผนงาน (programming method) ที่มีการใช้ในวิชาวิศวกรรมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และการปฏิบัติการวิจัย (operation research) โดยเริ่มจากการกำหนดความสัมพันธ์ทางคณิตศาสตร์ของเป้าหมาย (objective function) ซึ่งย่อมถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัด (constraints) ตามที่ได้มีการระบุไว้ การตัดสินใจที่มีเหตุผลก็คือ ผลที่ได้จากการคำนวณทางคณิตศาสตร์ จากผลลัพธ์ที่ทำให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด ลักษณะดังกล่าว ชาร์ล ลินด์บลอม ซึ่งเคยเป็นศาสตราจารย์ทางรัฐศาสตร์และบริหารรัฐกิจ ที่มีชื่อเสียงของมหาวิทยาลัยเยล (Yale) และมีพื้นฐานการศึกษาเศรษฐศาสตร์กล่าวว่า “วิธีวิทยาดังกล่าวสอดคล้องกับคัมภีร์ทางวิทยาศาสตร์” (ซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์แบบนิวตัน) ซึ่งถือได้ว่า “เป็นการวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริง ปราศจากการปนเปื้อนขององค์ประกอบทางจริยธรรม” (Linblom, 1965 : 138)

ลินด์บลอม ชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้จะมีการนำทฤษฎีนี้ไปใช้ในวิชาบริหารรัฐกิจมาเป็นเวลานาน กระบวนการแห่งเหตุผลดังกล่าว ไม่เคยสะท้อนสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในกระบวนการตัดสินใจของรัฐบาลเลย ไม่เพียงแต่นักการเมืองที่มาเป็นรัฐบาลจะไม่เคยสนใจใช้เทคนิคของการตัดสินใจในลักษณะดังกล่าว ยังมีปัญหาความผิดพลาดที่สำคัญตามแนวความคิดนี้อีกหลายประการคือ (1) ใน

สังคมที่มีความคิดเห็นและผลประโยชน์ที่หลากหลาย ตลอดจนความเชื่อที่ขัดแย้งกัน เป็นไปไม่ได้ที่จะบรรลุข้อตกลงร่วมกันได้อย่างชัดเจนล่วงหน้า โดยพิจารณาจากมูลค่าหรือคุณค่าเป็นหลัก (2) ถ้าหากจะใช้วิธีหยาดงัดกล่าวจริง โดยใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ย่อมไม่สามารถทำได้ และถ้าจะให้สามารถคำนวณได้ก็จะต้องลดปริมาณข้อมูลลงอย่างมาก ซึ่งก็ไม่สะท้อนความเป็นจริง ดังนั้นในปัญหานโยบายสาธารณะที่มีความสลับซับซ้อน จึงไม่มีผู้ใดจะสามารถใช้วิธีการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลได้ (Linblom, 1965 : 138) โดยปกติ กระบวนการทางการเมืองนั้นเกิดจากการ ‘ประนีประนอมผลประโยชน์’ (reconciliation of interests) ซึ่งมีลักษณะเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ในลักษณะลองผิดลองถูก มากกว่าการมีกฎเกณฑ์ตายตัวดังที่กล่าวในทฤษฎีการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ลักษณะดังกล่าวอาจจะเรียกได้ว่า ‘การปรับเปลี่ยนร่วมกันของผู้ที่มีผลประโยชน์ร่วม’ (partisan mutual adjustment) ซึ่งอาจจะถือได้ว่าเป็นแนวคิด ‘บริหารรัฐกิจพหุนิยม’ (administrative pluralism)

วิธีการลักษณะเช่นว่านี้ นักเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไปอาจจะพิจารณาว่าเป็นวิธีการที่ไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากต้องผ่านกระบวนการลองผิดลองถูกดังกล่าว แต่ในระบบการเมืองพหุนิยมแบบของ ลินด์บลอม พลังผลักดันจากผลประโยชน์ส่วนบุคคลประกอบกับการพิจารณาผลได้ของสังคมโดยรวม จะทำให้ได้ข้อยุติที่เป็นการใช้ทรัพยากรของสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งโดยปกติกลไกตลาดแต่เพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่ข้อยุติดังกล่าวได้ ซึ่ง ลินด์บลอม เรียกสิ่งนี้ว่า ‘ความฉลาดของประชาธิปไตย’ (intelligence of democracy) และเพื่อที่จะให้ประชาธิปไตยทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น การกระจายอำนาจความรับผิดชอบของรัฐบาลออกไป จะช่วยให้กระบวนการลองผิดลองถูกสั้นลง เพราะเป็นการรวมการมีส่วนร่วมตัดสินใจของผู้ที่มีส่วนได้เสียโดยตรงมากที่สุด

ความคิดในลักษณะดังกล่าว อาจจะนำมาเปรียบเทียบกับความคิดของนักเศรษฐศาสตร์สำนัก ‘ทางเลือกของสาธารณชน’ (public choice) หนึ่งในบรรดานักคิดในสำนักนี้คือ แมนเคอร์ โอลสัน ที่เน้นตรรกะของการกระทำร่วมกัน (logic of collective action) ความสนใจของโอลสัน เกิดจากการตั้งคำถามต่อแนวความคิดที่ว่า พฤติกรรมของปัจเจกชนในองค์กรนั้นมีเหตุผล ซึ่งมีความหมายว่า องค์กรจะทำหน้าที่เพื่อจะรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มของปัจเจกชนในองค์กร ดังนั้นทุกคนที่เข้าร่วมในองค์กรก็เพื่อเพิ่มผลประโยชน์ส่วนตนให้มากขึ้น แต่จากการค้นคว้าของ โอลสัน พบว่า “พฤติกรรมขององค์กรไม่สามารถอธิบายได้โดยทฤษฎีเหตุผล เพราะถ้าหากทุกคนดำเนินการโดยอาศัยหลัก ‘เหตุผล’ แต่เพียงอย่างเดียว องค์กรเป็นจำนวนมากจะไม่เกิดขึ้น” สาเหตุสำคัญก็เพราะ ในแต่ละองค์กรจะมี ‘ผู้ร่วมโดยสารฟรี’ (free rider) ซึ่งได้รับผลประโยชน์จากองค์กรโดยไม่ออกแรงอยู่ด้วย นอกจากนั้นการกระทำของปัจเจกบุคคลในฐานะที่เป็นสมาชิกในองค์กรใหญ่ เกือบจะไม่มีผลอะไรเลยต่อทิศทางในการดำเนินการขององค์กร ดังนั้นจึงดูจะไม่มีเหตุผลอะไรเลยที่สมาชิกแต่ละคนจะสละเวลาและเงินทองเพื่อสนับสนุนองค์กรที่ทำหน้าที่เรียกร้องผลักดันในเรื่องต่างๆ (Olson, 1965 : 11-12)

ถ้าอย่างนั้นก็จะมีความตามมาว่า องค์กรอยู่รอดได้เพราะอะไร ? โอลสัน มีคำตอบว่า องค์กรขนาดใหญ่อย่าง เช่น รัฐบาล ใช้อำนาจบังคับ หรือบางองค์กรใช้ผลของกฎหมาย เป็นเครื่องมือบังคับให้ร่วมกับองค์กร แต่องค์กรส่วนใหญ่จะใช้การให้บริการและการช่วยเหลือต่าง ๆ เป็นแรงจูงใจแก่สมาชิก ซึ่งปกติก็จะค้ำกับค่าสมาชิก สถานการณ์ที่ทำให้องค์กรอยู่ได้เป็นส่วนใหญ่ เกิดจากความจำเป็นที่ต้องการสมาชิกจำนวนมากที่จ่ายเงิน ทำให้ปัญหา 'ผู้ร่วมโดยสารฟรี' ไม่เป็นปัญหาสำคัญ ดังนั้น ตรรกะของการรวมตัวที่สำคัญคือ การรวมตัวของโลกธุรกิจไม่กี่แห่งที่จ่ายเงินสนับสนุนเพราะมีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญ ส่วนธุรกิจขนาดเล็กเป็นจำนวนมากจะร่วมโดยสารฟรีก็ไม่มีปัญหาอะไร

อีกด้านหนึ่งการรวมกลุ่มก็คือ กลุ่มผู้เสียภาษี หรือผู้บริโภคที่มีการกระจายตัวในลักษณะค่อนข้างที่จะหลากหลาย เนื่องจากมีผลประโยชน์ร่วมขนาดใหญ่ อันเป็นผลจากการตัดสินใจของรัฐบาล แต่ผลที่จะตกโดยตรงแต่ละกลุ่มมีค่อนข้างน้อย กลุ่มเหล่านี้จึงไม่ค่อยเข้มแข็ง ทำนองเดียวกัน ผู้บริโภคอาจจะมีจำนวนมาก แต่ไม่มีกลุ่มที่จะต่อต้านอำนาจผูกขาดของผู้ผลิต (Olson, 1965 : 65-66) ลักษณะดังกล่าว กลุ่มกดดันทางการเมืองมักจะทำประโยชน์ให้กับกลุ่มที่มีผลประโยชน์เข้มข้น มากกว่าการกระจายผลประโยชน์ออกไปอย่างหลากหลาย ซึ่งมักจะดำเนินการในลักษณะที่กดทับเป้าหมายของสังคมในวงกว้าง

จากการค้นพบของ โอลสัน นำไปสู่ข้อสรุปว่าการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งนั้น เป็นการกระทำที่ไม่มีเหตุผล เนื่องจากผู้ออกเสียงแต่ละคนมีอิทธิพลน้อยมากต่อผลที่ออกมา แต่ต้นทุนด้านเวลา และความพยายามที่ใช้สิทธิมีค่อนข้างมาก ดังนั้น ถ้าหากจะใช้คำอธิบายโดยยึดหลัก 'เหตุผล' ทางเศรษฐศาสตร์ การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งจึงเป็นการกระทำที่ไม่มีเหตุผล ซึ่งไม่เฉพาะแต่การไปใช้สิทธิอย่างเดียว การช่วยหาเสียง การบริจาคเงิน เวลาที่ใช้ไปในการอ่านหนังสือพิมพ์ ดูโทรทัศน์ เพื่อหาข้อมูลข้อมูลทางการเมือง เป็นสิ่งไม่มีเหตุผลทั้งสิ้น ซึ่งจะอธิบายต่อไปให้กว้างออกไปกว่าการเมือง การอาสาไปสู้รบ การยอมเสี่ยงชีวิตในสงคราม การบริจาคเพื่อการกุศลต่าง ๆ หรือการอาสาสมัครช่วยเหลือผู้ยากไร้ และผู้ประสพภัย ทั้งหมดเหล่านี้ย่อมไม่สามารถอธิบายได้โดยตรรกะ ที่ว่าด้วยพฤติกรรมที่มีเหตุผลในทางเศรษฐกิจ แต่เนื่องจากคนเป็นจำนวนมากก็ยังคงพอใจจะทำในสิ่งที่กล่าวมาแล้ว และสิ่งดังกล่าวก็มีความจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของสังคม คำถามที่น่าจะย้อนถามกลับไปก็คือ การวิเคราะห์แนวเหตุผลของเศรษฐศาสตร์ มีเหตุผลพอที่จะยอมรับได้หรือไม่

แท้ที่จริงตรรกะของการกระทำทั้งหลายที่ดูเหมือนจะขัดกับตรรกะของการคิดอย่างมีเหตุผลตามหลักเศรษฐศาสตร์นั้น มีรากฐานมาจากความเชื่อมั่นในอำนาจ ในความดีงามของชุมชน หรือสังคม ตัวอย่างการวิเคราะห์แบบของ โอลสัน ที่ชี้ให้เห็นจุดอ่อนของการอธิบายเหตุผลทางเศรษฐกิจของปัจเจกชน ซึ่งถ้าหากใช้เหตุผลทางเศรษฐกิจของปัจเจกชนเป็นหลักย่อมเป็นเครื่องสะท้อนของความสั้นคอลอนของความเชื่อมั่นต่อพลังที่ดีงามในสังคมดังกล่าว

ปัญหาของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักในปัจจุบันก็คือ การมีเหตุผลและจริยธรรม

กลายเป็นเรื่องเดียวกัน ในขณะที่ยังมีข้อถกเถียงกันในบรรดานักเศรษฐศาสตร์ว่า พฤติกรรมที่มีเหตุผลนั้นจะต้องประกอบด้วยสาระสำคัญของอะไรบ้าง แต่อย่างน้อยก็มีแนวโน้มที่จะเห็นด้วยกันว่า การจะมีเหตุผลนั้นจะต้องเป็นไปตามพฤติกรรมมาตรฐาน ซึ่งถ้าหากจะยอมรับเช่นนี้ การจะหา มาตรฐานที่ถูกต้องที่ยอมรับร่วมกันได้ น่าจะได้จากชุมชนขนาดเล็กที่สามารถตกลงหรือสร้างมาตรฐานทางวัฒนธรรมร่วมกันได้ ในกลุ่มเล็กๆ แต่ละคนจะสามารถรู้จักแต่ละคนได้ดีพอ และอาจจะ ตกลงกันโดยพฤตินัย หรือโดยลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับมาตรฐานของการมีเหตุผล การให้ความ หมายของ ‘การมีเหตุผล’ ย่อมมีความหมาย

งานเขียนของทั้ง ลินด์บลอม และ โอลสัน เป็นการตั้งประเด็นคำถามที่สำคัญต่อ หลักการในเรื่องการมีเหตุผล ซึ่งถ้าหากการมีเหตุผลนั้นจำกัดเฉพาะการมีเหตุผลในทางเศรษฐกิจ คนส่วนใหญ่ก็มีชีวิตอยู่โดยไม่มีเหตุผล หรือมีฉะนั้นก็อาจจะต้องยอมรับว่า พฤติกรรม มีความเป็น ไปได้ ซึ่งก็ไม่น่าจะมีเหตุผล ดังนั้น งานของ โอลสัน เท่ากับเสนอว่า ความเชื่อในความมีเหตุผล ย่อมเป็นความเชื่อที่ค่อนข้างจะคลอนแคลน

ความสั่นคลอนในวิชาเศรษฐศาสตร์

ผู้ที่สามารถสร้างความสั่นคลอนให้แก่วิชาเศรษฐศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเศรษฐ ศาสตร์กระแสหลัก จะต้องเป็นนักเศรษฐศาสตร์ที่มีเพียงแต่จะรู้เฉพาะแต่วิชาเศรษฐศาสตร์ร่วมสมัยเท่า นั้น แต่จะต้องรู้ความเป็นมาของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ อีกทั้งต้องศึกษาปรัชญา คณิตศาสตร์ รวมทั้งสังคมวิทยา และมานุษยวิทยาด้วย โดแนลด์ แมคคอสกี ได้ชื่อว่าเป็นนักเศรษฐ ศาสตร์ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติเหล่านี้ ถึงแม้ความเห็นของเขาจะยังไม่เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายใน ขณะนี้

แมคคอสกี มีความเห็นว่า “เศรษฐศาสตร์ มีลักษณะคล้ายศาสนา อาชีพที่เกี่ยวข้อง กับเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบันอาจจะเทียบได้ว่าเป็นสาขาหนึ่งของนิกายวิทยาศาสตร์ (church of science) ในฐานะที่เป็นความเชื่อคล้ายศาสนา มีรากฐานมาจากแนวคิดของปัญญาชนในศตวรรษ ที่ 19 และ 20 ซึ่งศรัทธาต่อลัทธิความทันสมัย ซึ่งเริ่มเติบโตในทศวรรษ 1930 จนปัจจุบันได้ กลายเป็นสถาบันไปแล้ว (McCloskey, 1985 : 4-9)

แต่ปัญหาความเป็นวิทยาศาสตร์ของเศรษฐศาสตร์นั้นมิใช่เป็นวิทยาศาสตร์แบบ ของไอส์ไตน์ หรือ กลศาสตร์ควอนตัม แต่เป็นการเข้าใจแบบต้นศตวรรษที่ 20 เฉพาะบางเรื่องที โยงกลับไปสู่ศตวรรษที่ 19 โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาฟิสิกส์ ในศตวรรษที่ 17 ซึ่งมีความเชื่อต่อเนื่อง กันมาในยุคความเบิกหนทางปัญญา (Enlightenment ใน ศตวรรษที่ 18 และ 19) ที่เชื่อว่าความรู้สุด ยอดนั้นจะได้มาจากวิชาคณิตศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ทันสมัยจะสร้างบรรยากาศที่ล้นเกินไปด้วย คณิตศาสตร์ (mathematical saturated environment) ซึ่งผู้ที่อยู่ในอาชีพนี้จะต้องใช้คณิตศาสตร์ เป็นสื่อในการสนทนา เพื่อให้เป็นการดำเนินการทางวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้อง จะต้องไม่นำเอา อัตต วิวินิจฉัย หรืออุดมการณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ควรจะใช้คำว่า ‘ควรจะ’ ไม่ว่าในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจริย ธรรมหรือศิลปะ เฉพาะในส่วนที่เป็นทฤษฎีที่ได้จากการสังเกต หรือการพยากรณ์ที่สำคัญต่อความ

เป็นจริง (McCloskey, 1985 : 4-7) ซึ่งก็คือความคิดแบบ นิวตัน ที่มีต้นกำเนิดมาจากปลายศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา

นักเศรษฐศาสตร์สามารถที่จะนำข้อถกเถียงและอภิปราย ซึ่งมีอายุหลายร้อยปีมาแล้ว ซึ่งปะปนไปด้วยอุดมการณ์ และใช้คุณค่าเป็นเครื่องตัดสิน รวมทั้งอัตตวิวินิจฉัย มาดัดแปลงใหม่ด้วยภาษาที่ทำให้ดูเป็นวิทยาศาสตร์ การแสดงสำนวนโวหารแบบนักทันสมัย (modernist rhetoric) เนื่องจากนักเศรษฐศาสตร์ส่วนมากปฏิเสธที่จะรับรู้ที่แท้จริงของความจริงของความพยายามของตนเอง จึงนำเอาประเด็นทางปรัชญา และอุดมการณ์มาถกเถียงอย่างเป็นเอกภาพและค่อนข้างจะไม่ประณีต นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่จะไม่เข้าใจประวัติศาสตร์ปรัชญา และบทเรียนอื่นๆ ที่เคยได้เรียนรู้แล้วในอดีต (McCloskey, 1985 :54) ตัวอย่างเช่น ยังไม่เคยมีข้อเสนออะไรเลยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่วิชาเศรษฐมิติปฏิเสธหรือคัดค้าน ซึ่งหมายความว่าวิชานี้ไม่เคยคิดจะทดสอบสมมติฐานที่สำคัญนี้เลย การทำเสมือนว่าการสรุปตามหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ โดยเปรียบเทียบกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ทำให้วิชา เศรษฐศาสตร์ เป็นเหมือน ‘ความไม่ชอบมาพากลทางปัญญา’ (intellectual scandal) เหมือนบทสวดมนต์ที่ใช้ภาษาที่ยากแก่คนไม่รู้ภาษาจะทำความเข้าใจได้ วิชาเศรษฐศาสตร์ควรจะทำให้ความเข้าใจว่าไม่มีหนทางเพียงหนทางเดียวที่จะยืนยันในศรัทธาที่แท้จริง นักเศรษฐศาสตร์ควรจะทำให้เข้าใจว่า สิ่งที่ตนเองกำลังเกี่ยวข้องอยู่นั้นคือ ‘บทสนทนา’ ซึ่งเป็นแบบฝึกหัดไม่ใช่เป็นวิทยาศาสตร์ของนักทันสมัย (modernist science) สิ่งที่ทำนั้นเป็นเพียงศิลปะของการแสดงโวหารเท่านั้น (the art of rhetoric) (McCloskey, 1985 : 184)

นักเศรษฐศาสตร์ควรจะใช้ท่าทีของความเป็นวิทยาศาสตร์ และรับศิลปะของการเขียนภาษาซึ่งสื่อความหมายของวิชาเศรษฐศาสตร์อย่างแท้จริง ซึ่งจะช่วยให้ลดเวลาและความพยายามจากที่จะต้องปกปิดองค์ความรู้ที่แท้จริงเอาไว้ในร่างของวิทยาศาสตร์ ใช้ตัวอย่างที่เหมาะสม ซึ่งเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะช่วยการแสดงสำนวนโวหารได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ถ้าจะเทียบการปรับเปลี่ยนร่วมกันของผู้ที่มีผลประโยชน์ร่วมของ ลินด์บลอม ในวิชาบริหารรัฐกิจ การทดสอบการใช้สำนวนโวหาร ก็เป็นศิลปะของการ ‘สนทนา’ ของนักเศรษฐศาสตร์ (Nelson, 1990 : 287) แต่ปัญหาก็คือ ถ้าหากจะเลิกทำให้เป็น ‘วิทยาศาสตร์’ มาเป็น ‘สนทนา’ หรือแลกเปลี่ยนความเห็นอย่างหลวม พื้นฐานของวิชาการวิชาสังคมศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตะวันตกคงจะสั่นคลอนอย่างมาก ในขณะที่การเข้าไปยึดมั่นถือมั่นอย่างจริงจัง ได้สร้างความเสียหายแก่สังคมโลกมาแล้วในอดีต อย่างเช่นกรณีความขัดแย้งระหว่าง คอมมิวนิสต์ ฟาสซิสต์ โซเชี่ยลิสต์ รวมทั้งความทันสมัย (modernist) และคำสอนอื่นๆ ของเศรษฐทฤษฎีวิทยา ก็ปรากฏผลเป็นการสร้างความสูญเสียให้แก่ชีวิตและทรัพยากรมาแล้ว แมคคอลลอสกี ได้เรียกร้องว่า ถึงเวลาแล้วที่จะต้องยอมรับความเป็นพหุนิยม ซึ่งจะมีผลทำให้หยุดยั้งความเกลียดชัง และการเป็นศัตรูซึ่งกันและกัน พหุนิยมทางเศรษฐกิจ จะมีผลเป็นพลังขับเคลื่อนอีกแรงหนึ่งของปัจเจกชนนิยม การกระจายอำนาจและความสามารถในการดูแลตัวเองของท้องถิ่น

เจมส์ บิวคาแนน เป็นนักเศรษฐศาสตร์สำนัก ‘ทางเลือกสำหรับสาธารณะ’ (public

choice) ที่มีชื่อเสียงและได้รับรางวัลโนเบลมาแล้ว ถึงแม้งานเขียนของเขาจะไม่อยู่ในกระแสความคิดของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก แต่ผลสำเร็จของสำนักนี้คือการอธิบายความไม่มีประสิทธิภาพในการบริหารงานของรัฐบาลในปลายทศวรรษที่ 1980 บิวคานันต่อต้านความคิดรัฐสวัสดิการ ในฐานะเป็นการกดขี่ให้ต้องรวมตัวกัน (oppressive collectivism) บิวคานัน อธิบายความผิดพลาดของแนวความคิดรัฐสวัสดิการ เป็นความพยายามทำวิชาเศรษฐศาสตร์ให้ใช้วิธีวิทยาเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์กายภาพ ความผิดพลาดนี้เกิดจากการนำกรอบความคิดสร้างอรรถประโยชน์สูงสุดมาใช้ในวิชาเศรษฐศาสตร์ร่วมสมัย ทำให้คำถามทางเศรษฐศาสตร์ทั้งหมด ถูกลดทอนลงเหลือเพียงการสร้างอรรถประโยชน์สูงสุดหรือสมการเป้าหมายหลัก (objective function) อื่นๆ ผลก็คือไม่ใช่วิทยาศาสตร์แต่กลับกลายเป็น “ลัทธิวิทยาศาสตร์” หรือการอ้างอย่างจอมปลอมว่าเป็นวิทยาศาสตร์ แทนที่จะเป็นความก้าวหน้าของวิชาการจึงกลับกลายเป็นความล้าหลัง เป็นการสูญเสียทุนทางปัญญาที่ได้สะสมมาเป็นอย่างดีในยุค “เศรษฐศาสตร์การเมือง” (Buchanan, 1979: 279-81)

นอกจากความพยายามที่จะเป็นวิทยาศาสตร์ และมีสถานะภาพเพียงลัทธิวิทยาศาสตร์ของวิชาเศรษฐศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเศรษฐศาสตร์สวัสดิการ ตามแนวความคิดของบิวคานันแล้ว ความผิดพลาดของแนวความคิดนี้อีกประการหนึ่งเกิดจากความหมายของ ประชาสังคมชาติ (national community) ซึ่งหมายถึงการยอมรับคุณค่าของประชาคมและการมีลักษณะเฉพาะร่วมกันซึ่งยากจะเกิดขึ้นจริงในระดับชาติ แต่จะเป็นจริงได้ในชุมชนขนาดเล็กกว่า ดังนั้นถ้าจะพิจารณารัฐสวัสดิการควรจะพิจารณาการกระจายอำนาจไปสู่ชุมชนในระดับที่เล็กกว่าชาติจึงจะมีความเป็นไปได้มากกว่า (Buchanan, 1979: 228-29) เพราะถ้าดำเนินการในระดับรัฐชาติ การแทรกแซงของรัฐมีแนวโน้มที่จะสนองผลประโยชน์ของคนกลุ่มน้อยที่มีอิทธิพลสูง โดยส่วนใหญ่ที่ไม่สามารถรวมตัวได้จะเป็นฝ่ายสูญเสีย

สาเหตุของความสั่นคลอนของศาสตร์ทั้งหลาย

เมื่อโลกก้าวมาสู่ปลายศตวรรษที่ 20 และได้ก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ความสั่นคลอนของศาสตร์ทั้งหลายได้ปรากฏตัวชัดเจนมากขึ้น ความสั่นคลอนเหล่านี้อาจจะสืบค้นหาสาเหตุร่วมกันที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การขาดลักษณะความเป็นองค์รวม (whole) ของความรู้ในแต่ละวิชา โดยที่แต่ละวิชาพยายามจะทำตัวเป็น “วิทยาศาสตร์” และใช้คณิตศาสตร์เป็นเครื่องมือซึ่งโดยทั่วไปแล้ว นักวิทยาศาสตร์แยกส่วนของประสบการณ์ต่างออกไปให้กลายเป็นตัวเลขและสูตร เนื่องจากถ้าหากไม่แยกออกจากกันให้เป็นชิ้นส่วนย่อยจะได้ภาพรวมที่ไม่คมชัด และไม่เป็น “วิทยาศาสตร์” เพราะภาพรวมที่คมชัดในฐานะของนักวิทยาศาสตร์นั้นจะต้องเป็นภาพทั้งหมดที่มีส่วนประกอบแสดงความเกี่ยวเนื่องกันอย่างชัดเจน ซึ่งก็เป็นงานที่ย่างยากสลบซับซ้อนและอาจจะไม่สามารถใช้เครื่องมือทางคณิตศาสตร์ที่มีอยู่ทั้งหมดจัดการกับปัญหาได้ และถึงแม้จะจัดการได้ก็จะจัดการได้เฉพาะภาพหนึ่งที่ไม่มีการเคลื่อนไหว แต่ถ้าหากภาพทั้งหมดมีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา หรือมีความเป็นอนิจจังพร้อมกันไปด้วยแล้ว เกือบจะเป็นไปไม่ได้เลยที่จะจัดการกับปัญหาในลักษณะนี้ด้วยแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ล้วน ๆ ซึ่งต่างกับศิลปิน ซึ่งมักจะพยายามให้ภาพทั้งหมดอย่างกว้าง ถึงแม้จะไม่ลงไปรายละเอียด แต่ก็ช่วยให้ไม่หลงอยู่กับความพยายามต่อชิ้นส่วนชิ้น

เล็กชิ้นน้อยเข้าด้วยกัน แล้วนำไปสู่ข้อสรุปที่ผิด เนื่องจากมองไม่เห็นภาพใหญ่ทั้งหมด

นอกจากนั้นในส่วนของวิชาสังคมศาสตร์ที่พยายามจะทำให้เป็นวิทยาศาสตร์ ยังมีข้อผิดพลาดที่สำคัญอีกข้อหนึ่ง อันเป็นผลจากความพยายามทำให้วิธีการวิทยาเป็นวิธีวิทยาทางวิทยาศาสตร์ จึงมักไม่พยายามทำความเข้าใจให้ถึงซึ่งแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ หรือแม้กระทั่งการพิจารณาคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ดังนั้น นอกจากจะไม่สามารถประเมินคุณค่าของมนุษย์แล้ว ยังจะนำไปสู่การกีดเซาะคุณค่าดังกล่าวด้วย

ความเห็นเช่นนี้ได้มีนักปรัชญาที่มีชื่อหลายท่านได้แสดงมาแล้วในอดีต ในบรรดานักปรัชญาที่มีชื่อร่วมสมัยท่านหนึ่งคือ อัลเฟรด นอร์ธ ไวท์เฮด (Whitehead, 1967) ซึ่งได้มีอิทธิพลต่อความคิดของกลุ่ม "นิเวศวิทยาแนวลึก" (deep ecology) ซึ่งได้กล่าวว่า

สังคมเทคโนโลยีไม่เพียงแต่สร้างความแปลกแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ แต่ยังสร้างความแปลกแยกมนุษย์ออกจากตัวเองและจากเพื่อนมนุษย์อื่นด้วยกัน สังคมดังกล่าวมีความจำเป็นจะต้องส่งเสริมคุณค่าแห่งการทำลาย และมีเป้าหมายซึ่งเป็นการทำลายพื้นฐานเบื้องต้นของการคงอยู่อย่างมั่นคงของสังคมมนุษย์ในการปะทะสังสรรค์กับโลกของธรรมชาติ วิสัยทัศน์สุดท้ายของโลกเทคโนโลยีก็คือ การได้รับชัยชนะหรือการครอบงำธรรมชาติและกระบวนการทางธรรมชาติโดยเด็ดขาด

เป้าหมายในที่สุดที่สังคมเทคโนโลยีต้องการบรรลุ ก็คือ ความก้าวหน้าซึ่งมีความหมายว่าเป็นการพัฒนาต่อไป และการขยายสภาพแวดล้อมจอมปลอมตามความจำเป็นโดยที่โลกของธรรมชาติจะต้องเป็นผู้แบกรับภาระไว้ทั้งหมด ถ้าจะพิจารณาจากแง่มุมของนิเวศวิทยาแล้ว ก็คือความเสื่อมถอยอย่างไม่มีข้อสงสัย (Devall and Sessions , 1985 : 48)

การที่วิชาเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ได้พัฒนามาในทิศทางดังกล่าวจนถึงปัจจุบัน จึงหนีไม่พ้นที่จะต้องเผชิญปัญหาร่วมกับวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์อื่นๆ ในลักษณะที่ได้กล่าวมาแล้ว เพื่อให้เข้าใจถึงความเป็นมาของพัฒนาการแนวคิดวิชาเศรษฐศาสตร์กระแสหลักซึ่งพัฒนามาจากแนวคิดและอารยธรรมตะวันตก นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ในขณะนี้มักจะอ้างความเป็นวิทยาศาสตร์จนกลายเป็นลัทธิวิทยาศาสตร์ โดยไม่เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงความเป็นมาของความคิดของวิชานี้จนถึงปัจจุบัน จำเป็นจะต้องย้อนกลับไปพิจารณาในประเด็นเหล่านี้อย่างจริงจัง เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องยิ่งขึ้น อาจจะช่วยทำให้ปรับทัศนคติในการวิเคราะห์ปัญหาในทางเศรษฐศาสตร์ และมีโลกทัศน์ที่เปลี่ยนไป ซึ่งจะเป็นคุณูปการแก่วิชาเศรษฐศาสตร์ในการพัฒนาให้ก้าวต่อไป แทนที่จะเป็นการ "ถอยหลัง" อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ตามที่นิเวศวิทยาแนวลึก และนักเศรษฐศาสตร์อย่าง บิวคาแนน ได้แสดงทัศนะไว้แล้ว

ความมีเหตุผลคือ อดตา

ข้อผิดพลาดหลักของวิชา เศรษฐศาสตร์ตะวันตก คือ ข้ออ้างของการมีเหตุผลของ

แนวความคิดของวิชาตลอดจนวิธีวิทยาที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ และที่สำคัญที่สุดก็คือ การมีเหตุผลนี้ได้ถูกทำให้มีความหมายในวิชาเศรษฐศาสตร์แคบลงไปอีก เป็นการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนบุคคลเป็นหลัก และเมื่อใช้วิธีวิทยาที่นักเศรษฐศาสตร์เป็นจำนวนมากเชื่อว่า มีความเป็นวิทยาศาสตร์ ก็ยิ่งตอกย้ำความเชื่อมั่นเช่นนี้ จนเกิดเป็นความเชื่อมั่นว่าการเห็นแก่ตัว หรือการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนบุคคลเป็นหลัก มีความหมายเช่นเดียวกับคุณธรรม หรือความถูกต้องในทางเศรษฐศาสตร์ นั่นก็คือ ความไม่รู้ความจริงตามสภาพธรรมชาติที่เป็นจริงหรือ "อวิชชา" นั่นเอง ทั้งนี้เนื่องจากความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนหรือความยึดมั่นในอัตตานั้นเอง

ดังนั้น เพื่อจะช่วยให้เกิด "วิชชา" หรือความรู้ตามสภาพที่เป็นไปตามความเป็นจริงตามธรรมชาติของมนุษย์ เพื่อให้ให้นักเศรษฐศาสตร์ได้ถอนตนเองออกจาก "อัตตา" จึงจะต้องสืบค้นไปถึงต้นตอและที่มาของความคิดในเรื่องการมีเหตุผล ว่ามีความเป็นมาอย่างไร เพราะประเด็นนี้ถือได้ว่าเป็นสาเหตุที่สำคัญของความเสื่อมถอยของวิชาเศรษฐศาสตร์ในยุคปัจจุบัน จึงจะต้องทำความเข้าใจชัดในประเด็นนี้ให้ได้ในที่สุด

เท่าที่ได้พิจารณามาแล้วทั้งหมดในบทนี้ เห็นได้ชัดว่าแนวโน้มของสาขาวิชาทั้งหลายในศตวรรษที่ 21 จะหันมาให้ความสำคัญกับ พหุนิยม และมีแนวโน้มที่ชัดเจนที่จะเลิก การมีเหตุผลและหลักการที่ตายตัวเป็นเสมือนหนึ่ง "กฎธรรมชาติ" ที่ไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงได้เพียงหนึ่งเดียวมาเลื่อมใสในความหลากหลายของความคิดและเหตุผล (หรือการไม่มีเหตุผล) มากขึ้น ก็อาจจะถือได้ว่าเป็นการพยายามลดความเสี่ยงที่จะไปเลือกเชื่อมั่นในสิ่งเดียวที่อาจจะผิดพลาดอีกซ้ำสองก็ได้ ทั้งนี้ เพราะบทเรียนจากความผิดพลาดในครั้งแรกที่สร้างความผิดพลาดอย่างต่อเนื่องมาหลายร้อยปี ทำให้ได้รับบทเรียนว่าควรจะลดความเสี่ยงแทนที่จะรีบไปไขว่คว้าหาที่ยึดมั่นใหม่เกาะเอาไว้

อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาแห่งความสับสน และความพยายามที่จะลดความเสี่ยงดังกล่าว น่าจะมีความจำเป็นและมีผลดีแก่พัฒนาการของวิชาเศรษฐศาสตร์เองที่จะย้อนกลับไปพิจารณาว่า ความผิดพลาดที่ก่อให้เกิดอัตตา จนเข้าไปยึดมั่น "การมีเหตุผล" อย่างเป็นสรณสำหรับนักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ในปัจจุบันเกิดขึ้นได้อย่างไร ประเด็นนี้จึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างชัดเจนในบทต่อไป

แผนภูมิที่ 8.1

โครงสร้างกระแสดความคิดเศรษฐกิจศาสตร์ตะวันตก

